

Badania nad syntezą i właściwościami TlW_2Se_4

Wiele znanych obecnie selenków posiada właściwości półprzewodnikowe. Jest to powodem prowadzenia przez wiele ośrodków naukowych intensywnych badań w tym zakresie. Badania prowadzone przez H. Hahna [1] , J.A.A. Ketelaora [2] , i K. Burkhardta [3] wykazały, że w związku chemicznym Tl_2Se_2 będącym półprzewodnikiem tal występuje na dwu różnych stopniach utlenienia : +1 i +3, tak więc wzór ten można przedstawić w postaci $Tl^{+1}Tl^{+3}Se_2$. Związek ten krystalizuje w układzie tetragonalnym. Zsyntezowano i opisano również wiele selenków trójskładnikowych typu $TlM^{+3}Se_2$ [4] .

Celem niniejszej pracy była synteza i krystalizacja nowego trójskładnikowego selenku TlW_2Se_4 oraz określenie wstępnych danych krystalograficznych i elektrycznych.

1. CZĘŚĆ DOŚWIADCZALNA

Do przeprowadzenia syntezy użyto pierwiastków o następującej czystości:
tal - spektralnie czysty firmy Johnson Matthey Chemicals Limited London,
wolfram - czysty w postaci drobnokrystalicznego proszku firmy Riedel - de Haen,
selen - spektralnie czysty firmy Johnson Matthey Chemicals Limited London.

1.1. Synteza

Sporządzono 30 nadważek 2-gramowych zawierających różny, wybrany na podstawie trójkąta Gibbsa, skład pierwiastków. Nadważki umieszczono w kwarcowych próbkach o średnicy wewnętrznej 10 mm. Po odpompowaniu powietrza i uzyskaniu próżni 10^{-4} Tr próbki zatopiono palnikiem wodorowo-tlenowym. Tak uzyskane ampuły o długości około 70 mm wprowadzono do pieca mufłowego i ogrzewano podwyższając temperaturę stopniowo. W 400-500°C w większości ampuł zaszła gwałtowna reakcja z objawami świecenia. Po tak zaobserwowanej reakcji podniesiono powoli temperaturę do 1050°C i w tych warunkach utrzymywano próbki 5 dni. Po tym czasie piec wyłączono i obniżono powoli temperaturę próbek do temperatury otoczenia, z szybkością około 30°C na godzinę. Po rozbiciu ampułek, w czterech próbkach zaobserwowano wyraźne kryształy, których skład jakościowy i ilościowy ustalony na podstawie ich analizy chemicznej był następujący /średni z czterech próbek/:

TI = 22,95% wagowych
W = 41,44% wagowych
Se = 35,58% wagowych
co daje wzór stechiometryczny TIW_2Se_4 .

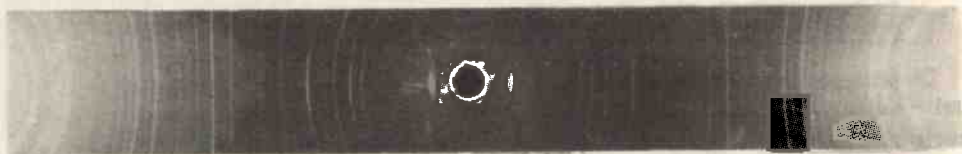
W następnej kolejności sporządzono mieszaninę pierwiastków o składzie procentowym odpowiadającym składowi stechiometrycznemu TIW_2Se_4 , zatopiono w kwarcowej ampule stosując próżnię 10^{-4} Tr i ogrzano stopniowo do temperatury 450°C utrzymując w tej temperaturze do wystąpienia objawów reakcji. Następnie podnoszono stopniowo temperaturę do 1050°C i utrzymywano próbkę w tej temperaturze 10 dni. Po tym czasie obniżono temperaturę do 700°C z szybkością 70°C na godzinę, a w dalszym ciągu powoli do temperatury otoczenia w czasie 10 godzin [5].

Uzyskano kryształy TIW_2Se_4 o powierzchni około 1 cm^2 i grubości około $0,1\text{ mm}$. Pomiar gęstości TIW_2Se_4 wykonano metodą piknometryczną stosując jako ciecz porównawczą toluen. Gęstość ta równa jest $9,1152\text{ g/cm}^3$.

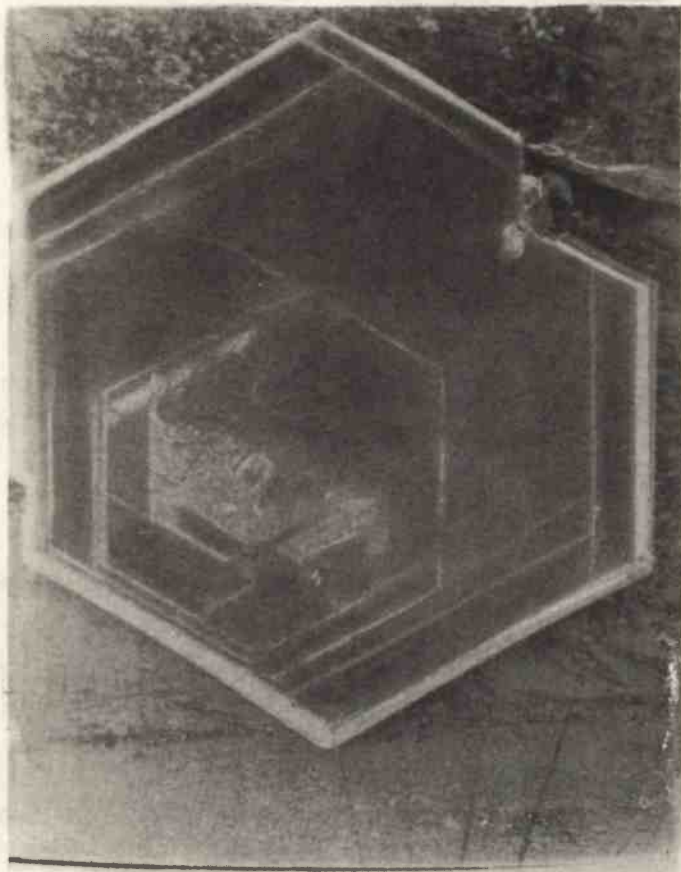
1.2. Badanie stałych krystalograficznych

Wykonano analizę rentgenowską otrzymanych kryształów metodą proszkową Debye'a - Scherrera za pomocą aparatu Mars-1, stosując promieniowanie $K\alpha$ Cu, kamerę o średnicy $57,3\text{ mm}$ i kapilary szklane średnicy $0,3\text{ mm}$. Uzyskany rentgenogram /rys. 1/ wykorzystano do określenia układu krystalograficznego, ilorazu $c/a = 3,95$ oraz stałych sieciowych, które wynoszą $a = 3,26$, $c = 12,89$.

W celu dokładniejszego poznania powierzchni otrzymanych kryształów wykonano zdjęcia na mikroskopie elektronowym typu scanning JSM-S1, co potwierdziło jego budowę heksagonalną /rys. 2/.

Rys. 1. Dyfraktogram proszkowy TIW_2Se_4

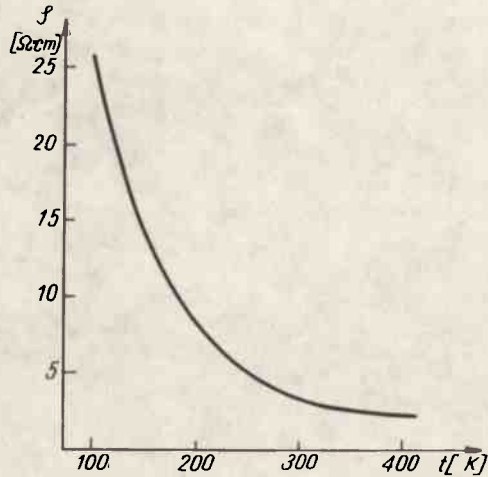

Rys. 2. Kryształ TIW_2Se_4 obserwowany na mikroskopie elektronowym

1.3. Bodońia elektryczne

Dokonano pomiaru oporności właściwej w zoleżności od temperatury. Do pomiaru użyto sprasowanego /pod naciskiem 10 ton/ związku chemicznego w postaci tabletki o porowatości około 1%. Dwie powierzchnie tabletki naporowano srebrem za pomocą naporowywarki firmy Jeol typ JEE-4B, a następnie za pomocą samoschnącej pasty srebrowej firmy Degusa przylutowano do nich przewody miedziane. Pomiar wykonano w zakresie temperatur od -170 do $+150^\circ\text{C}$ / $103-423$ K/ stosując prąd 20 mA. Wyniki przedstawione na wykresie /rys. 3/ wskazują na spadek oporności właściwej ze wzrostem temperatury.

Pomiar określający typ przewodnictwa jako "p" wykonano według znaku termo -
- SEM [7] .

Rys. 3. Zależność oporności właściwej od temperatury dla polikrystalicznego materiału uzyskanego przez sprasowanie TiW_2Se_4

WNIOSKI

1. TiW_2Se_4 można uzyskać drogą bezpośredniej syntezy z pierwiastków.
2. TiW_2Se_4 krystalizuje w układzie heksagonalnym.
3. Przeprowadzone badania właściwości elektrycznych wskazują, że uzyskany materiał ze sprasowanego polikrystalicznego TiW_2Se_4 jest półprzewodnikiem typu "p".

Literatura

1. Hahn H., Klingler W.: Z. anorg. Chem. 260, 1949, 110
2. Ketelaar J.A.A., Hart W.H., Moerel M., Poider D.: Z. Krist. 101 A 1939, 396
3. Burkhardt K., Schubert K., Less J.: Common Metals 18, 1969, 426
4. Poltmann F.E.: Versuche zur Darstellung und Strukturaufklärung ternärer Thalliumchalkogenide, Dissertation
5. Cybulski Z., Sienicki W.: Sposób otrzymywania krystalicznego selenku wolframowo talowego, Zgłoszenie patentowe nr P 195448, 1977
6. Cullity B.D.: Podstawy dyfrakcji promieni rentgenowskich. PWN Warszawa 1964
7. Kowtoniuk N.F., Koncejow J.A.: Pomiar parametrów materiałów półprzewodnikowych. PWN Warszawa 1973